

СПІВЕЦЬ МИНУВШИНИ

РОМЕНЧАНИН ЄВГЕН АДАМЦЕВИЧ ЗБЕРІГ ДЛЯ УКРАЇНИ «ЗАПОРОЖСЬКИЙ МАРШ»

Сергій БОНДАРЕНКО

ПАМ'ЯТЬ народу – це не тільки сухі сторінки подій, викладені офіційними істориками. В Україні пам'ять народу про звитяги і туги, про героїв і зрадників минулого завжди зберігали кобзарі – звичайно, у вигляді пісень та дум. Незважаючи на переслідування, один із них, роменчанин Євген Адамцевич, зберіг для нащадків відомий «Запорозький марш» і десятки інших мелодій.

Повернення до витоків

«Високий і дужий кобзар стиха торкнувся пальцями до струн бандури і несміливо сказав: «Запорозький марш». Зал завмер, вслухаючись у незнайому мелодію, що линула з-під пальців сліпого майстра. Одлунали останні акорди. Люди, яких у залі було близько двох тисяч, підвелися з місць. Вибухнула нечувана під цим склепінням громовица оплесків. Важко переповісти, що було далі. Євгену Адамцевичу довелося виконати його ще тричі...» – так описував перше виконання нині відомої мелодії професор Київської консерваторії Сергій КОЗАК. Було це в 1969 р. на концерті кобзарів та лірників, що відбувався у Київській консерваторії. У залі знаходився головний диригент Державного оркестру народних інструментів Віктор Гуцал

і під час боротьби за відновлення незалежності України в 1989-91 рр. мелодія зазвучала знову на мітингах і велелюдних зібраннях.

Багато хто вважає роменського кобзаря Євгена Адамцевича автором «Запорозького маршу». Однак сам співець завжди стверджував, що лише зберіг його. За його словами, це був автентичний запорізький марш, складений XVIII ст., і відтоді кобзарі передавали його один одному. Почув його Адамцевич від кобзаря Івана Положая, а потім мелодію обробив, додавши мажорну частину.

Така доля

Народився Євген Адамцевич на Полтавщині, однак більшу частину життя прожив на Сумщині, у Ромнах. Стати кобзарем, здавалося, його змусила сама доля. З двох років малий Євген почав сліпнути через ускладнення після віспи – і згодом зовсім осліп. Його мати була актрисою у мандрівному театрі, товаришувала із відомою на той час артисткою Ганною Затиркевич-Карпинською і часто брала сина на вистави. У театрі Євгена найчастіше садовили до оркестрової ями, і він змалечку знав напам'ять усі увертюри та музичні партії. Пізніше його влаштували в київську школу для сліпих, де він за системою Брайля опанував музичну грамоту, навчився грати на скрипці й сопілці. Однак сім'я Адамцевичів була бідною і батьки

▲ Майже Гомер. Іноді Євгена Адамцевича порівнюють із легендарним давньогрецьким сліпим співцем-поетом

Кобзарська наука давала йому важко, але саме від Мусієнка він перейняв давню речитативно-глибинну манеру співу й вимогливе ставлення як до інструмента, так і до пісні. «Співати треба душею, а не горлянкою», – не раз пізніше повторював кобзар. Репертуар його швидко виріс через спілкування з кобзарями, а також через мандрівки Сумщиною і Полтавщиною, у яких він запам'ятовував десятки і сотні народних пісень та дум, серед них були не тільки героїчні, а й жартильві і навіть еротично-сороміцькі. Твори, що йому подобалися, кобзар обробляв, вносячи до сво-

щили кобзу, вивезли за місто і викинули у яр, але кримінальну справу з невідомих причин заводити не стали.

Голодомор 1932-33 рр. Євген Адамцевич пережив у Ленінграді, куди завчасно виїхав. Звідти ж він привозив своїй сім'ї харчі. На ринках і вокзалах він співав на свій страх і ризик, адже на той момент усі кобзарі, що не зареєструвалися вже у НКВС, вважалися волоцюгами-старцями, за що печувачався реальний тюремний строк. Під час німецької окупації Євген Адамцевич коли із жінкою, коли сам мандрував Україною, співаючи за харчі. Один із дослідників його творчості, Данило КУЛИНЯК, переповідав, що деякий час кобзар співав і для бійців Української повстанської армії (УПА).

Трохи відлиги

Вдруге на угоду з владою Євген Адамцевич пішов вже у 60-ті роки. Тоді, користуючись плодами хрущовської відлиги, Міністерство культури УРСР «пробило» створення Об'єднання співців-кобзарів при Українській хорівій капелі. На той момент кобзар грав на роменських базарах та вокзалах: відсутність офіційного трудового стажу не давала можливості оформити хоча б невелику пенсію. Його переслідували хвороби, і роменська міліція, яка постійно арештовувала Адамцевича як жebraка, іноді била і вивозила за місто, як у 30-ті роки. Незважаючи на

ся головний диригент Державного оркестру народних інструментів Віктор Гуцал. Він узяв мелодію Адамцевича за основу, розклав її на партії для оркестру, додав у кінці фрагмент із пісні «Ой, на горі та й жінці жнуть», і мелодія у виконанні колективу зазвучала по радіо і телебаченню. Але ненадовго – через чотири роки чиновники Міністерства культури Радянської України визнали її «націоналістичною» і заборонили виконувати. За окремим наказом всі плівки з маршем розмагнітили. Але партитура маршу не зникла,

Поводирем Євгена Адамцевича все життя була його жінка Лідія

манував музичну грамоту, навчився грати на скрипці й сопілці. Однак сім'я Адамцевичів була бідною, і батьки змушені були забрати його із школи і віддати до бабусі з матеріної сторони, що проживала у Ромнах. Ромни на той час були одним із центрів українства. Тут збиралося на Іллінські ярмарки багато кобзарів, діяла потужна організація «Просвіти» і декілька самодіяльних українських театрів.

Співати душею

У Ромнах Євген зустрів свого учителя – кобзаря Мусія Олексієнка.

Пішли і навіть еротично-сороміцькі. Твори, що йому подобалися, кобзар обробляв, включаючи до свого репертуару, хоча, звичайно, писав власні пісні і думи. Мав прекрасну пам'ять – міг прослухати текст один раз і потім повторити його слово у слово. Власне, Адамцевич ніколи не був «іконою»: в житті завжди енергійний, веселий, він знав багато приказок, любив запалити люльку, іноді перехилити чарку і пожартувати. Був дуже охайним, любив порядок, все, що міг робити по домашньому господарству без допомоги очей, робив сам.

Вважати небезпечним

Більшовицька влада в Україні серйозно звернула увагу на мандрівних кобза-

ривних «героїв» Громадянської війни. Євген Адамцевич спокусився цим «пряником»: увійшов до капели бандуристів ім.Леонтовича, яка концертувала територіями нинішніх Сумської і Полтавської областей, навіть написав думу про Леніна та про Івана Федька. «Краще б я три дні безперервно грав та співав без плати, ніж ту думу вигадував. Проте мусив!» – зітхав Адамцевич. Однак роман із владою виявився недовгим. Після одруження роменський кобзар швидко вийшов із капели і став мандрувати Сумщиною сам. Трагедія колективізації не оминула його творчість: за пісню «про куркулів» його заарештувало роменське НКВС. В слідчому підвалі його сильно побили, розтро-

стійно арештовувала Адамцевича як жебрака, іноді біла і вивозила за місто, як у 30-ті роки. Належність до об'єднання дала можливість кобзарю мати хоч якісь статки, а головне – його творчість почули маси української інтелігенції. Саме в цей період дослідники-етнографи записали на магнітофонну плівку багато пісень Євгена Адамцевича. Зараз деякі із них можна знайти в Інтернеті. Помер кобзар 19 листопада 1972 р. у с. Холмівка у Криму, куди поїхав провідати старшу доньку. За давнім звичаєм його відспівав сліпий кобзар Михайло Башовка.

При підготовці статті використані матеріали Р. Польового і Н. Позняк-Хоменко